

İSLÂM DİNİNDE MÛSİKÎYE KARŞIT GÖRÜŞLERE MÛSİKÎ PENCERESİNDEN BİR BAKIŞ

Doç. Dr. Mehmet GÖNÛL
Gazi Üniversitesi Türk Müziği
Devlet Konservatuarı

Öğr. Gör. Mustafa YILDIRIM
Necmettin Erbakan Üniversitesi
Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi

ÖZ

Mûsikî bahsi Asr-ı Saadet sonrasında yapılan çalışmalarda helal-haram tartışmalarına konu olmuştur. Kur'ân-ı Kerim'de mûsikîyi yasaklayan herhangi bir ayet ve ibâre bulunmamaktadır. Sahih hadis kaynaklarda -özel birkaç durum haricinde- Hz. Peygamber'den (s.a.v) mûsikîyi bütünüyle yasaklayan bir hadis nakledilmemiştir. Buna rağmen, Peygamber (s.a.v)'den sonraki dönemlerde "zühd hayatı" yaşama gayesinde olan bazı âlimlerin mûsikî hakkında verdiği hükümler, mûsikînin helalliği-haramlığı konusunun irdelenmesini ve bazı sorulara cevap aranmasını zaruri hale getirmiştir.

Bu çalışma ile Mekke döneminden başlayarak, Abbasilerin son dönemlerine kadar, Asr-ı saadet sonrasında vücuda getirilen kaynaklar mûsikî hakkında verilen hükümler, Kur'ân-ı Kerim ve Hz. Peygamber (s.a.v)'in mûsikî hakkındaki görüşleri sahih kaynaklar ışığında mûsikînin gerek ve gerçekleriyle irdelenerek bir takım sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır. Ayrıca mezkûr dönemler ve âlimlerin görüşlerine, uygulamalardan yola çıkılarak eleştirel bir bakış getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Söke, Bağarası, Akçakaya, Su Mimarisi, Çeşmeler.

ABSTRACT

A View From Music Window to the Contrast Views in Islam

Music, Asr-ı Saadet in the work done after the halal-haram debates have been subject. In the Qur'an there is no verse that forbids musicals. In authentic hadith sources - except in a few special cases - a hadith that forbids music entirely from the Prophet (s.a.v) has not been transmitted. However, the terms given to music in the later periods of the Prophet (p.b.u.h) were very different from each other. The provisions of some scholars who tried to live for the life of Zühd, do not reflect the views of the Prophet (p.b.u.h) about music. In the Umayyad-Abbasid times, music was used as a means of propaganda. The most positive decisions about music were given by the Sufi saints. By observing some verses and hadiths, Sufi saints have seen music as a legitimate, and they have also used musicals in their religious ceremonies.

In this work, we will investigate the provisions and causes of the Musical of the Abbasids from the time of Mecca until the last period. We will try to give examples from their practice by examining the opinions of the scholars at that time.

Keywords: Religious music, Music in Islam, Sufi music, Music, Hadith..

Giriş

İnsan fitratı gereği dil ve hal ile güzeli arar. Güzele dair olgulara karşı duyarlı donatılan ruhun, bedeni uzuvlar aracılığı ile tezahür eden, soyut ve/veya somut her türlü dışı vurumu sanat olarak tabir edilebilir. Bu manada sanatkâr; ruhundan mülhem ürettikleri ile içinde bulunduğu sosyal ve kültürel ortama, akıma ve/veya topluma değer katabilmeli, güzel algısını ve seviyesini müspet manada yükseltebilmeli, ürettikleri ile daha güzele dair yeni mertebeler, eşikler oluşturabilmelidir.

Yarattığı her şeyi güzel yaratan¹, yeri ve göğü bir ahenk ve uyum içinde yaratan², “Güzel olan, güzelliği seven” Allah³, kendi ruhundan üflediği⁴, insanın suretini en güzel bir şekilde⁵ kusursuzca⁶ farklı güzellikte, özellikte ve fitratta yaratmıştır. Bu yüzden: “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?”⁷ hitâbındaki ilâhi ve en güzel sese muhâtap olan insan ruhu, yaratılışından beri hep o güzelliği aramıştır. Bu güzelliği arayış, insanı hep öze dönmeye mecbur kılmıştır. Çünkü güzel olan Allah’ın nefhasından insanın ruhuna üfürülmesinden dolayı güzellik ve estetik anlayışı, “halife”sine⁸, yani insana geçmiştir. Bu anlayış neticesinde hep güzeli arayan insan, heyecanlarında, üzüntülerinde, korkularında, sevinçlerinde hissettiklerini, algıları vasıtasıyla içselleştirir. İnsan bu hisleri, ilâhi sesle, güzellikle özümseyerek sanatla ifade etmeye çalışır.

Eğer algılarımız vasıtasıyla içselleştirdiğimiz bir anlatı, duyu ve heyecanlarımızla uyum içindeyse o bir sanattır ve hissedilen şeyin adı da estetik hazdır.⁹ Bu estetik haz ve sanat algısı “Sonsuz Olan” a doğrudur, sonsuzluğu, yani “Asıl Olan” ı anlatmaya çalışır. Allah’tan bir parça taşıyan insan, bu parçanın güzelliğini, yaşantısı ve eylemlerinde sanatsal aktivitelerle yansıtmaya çalışmaktadır. Sanat eseri bu yönüyle aynı zamanda parçasını taşıdığımız ilahi varlığa ve asli vatana duyulan özlemin adıdır.¹⁰ İslam Sanatı bu anlayıştan doğmuş, sanat; Allah’ı (C.C.) aramak olarak nitelendirilmiştir. Denilebilir ki sanat, din ile iç içe bir görünüm sergiler. Dinin kendisini anlatma ve mesajını iletme yollarından birisi sanattır.¹¹

Buraya kadar anlatılan din temelinde doğup yükselen “güzellik” kavramının tebârüz edebilmesi için, yaşanan dinin kaynaklarından bilinerek sebep ve sonuçları ile doğru anlaşılması, dine bağlı olarak inkişâf eden sanatın da, eylem,

¹ Tin 95/14.

² Mülk 67/3.

³ İbn Mace, Ebu Abdullah Muhammed b.Yezid el-Kazvini, *Sünen-Dua*, Çev.Haydar Hatipoğlu, Kahraman Neşriyat, İstanbul, 2015, s.10

⁴ Tin 95/4.

⁵ Mü'min 40/64.

⁶ Haşr 59/24.

⁷ A'raf 7/172.

⁸ Bakara 2/30.

⁹ Tunalı, İsmail, *Estetik*, Remzi Kitabevi, 11. Baskı, İstanbul, 2008, s. 16

¹⁰ Gürsu, Orhan, “Sanat Ve Psikoloji Etkileşimi: Geleneksel Türk- İslam Sanatları Merkezli Bir Okuma Denemesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, yy, 2015, VII, s.1031.

¹¹ Ökten, Sadettin, “Toplum, Sanat ve Estetik”, *El Sanatları Dergisi (İSMEK)*, İstanbul, 2007, sayı: 3, s. 78

söylem ve uygulamaları ile o dinin yaşandığı toplumlar içindeki hal ve gereklere göre uygulanabilir, yaşanabilir bir kültür halini alması gerekir.

Sanatın ve sanatkârın mertebesi ve farklı alanlarda tezahürü, içinde bulunduğu toplumun nitelik ve niceliği ile ölçülebilir. Sosyal hayatta toplum içerisinde fertler, bilgi ve birikimleri doğrultusunda hayatlarını idame ettirecekleri meşgalelere göre farklı sanat ve zanaat dallarında ihtisaslaşırlar. Nitelik, nicelik ile oranlandığından, dine müntesip toplumun farklı kültürlerden oluşan fertlerin bir araya gelmesi ile sayıca çoğalması, nitelikli meslek ve sanat erbabının oluşmasında çok önemli bir yer tutar.

1- Mekke Döneminde Sanattan Bahsedilememesinin Sebepleri

Toplumların, inançlarını bütünüyle değiştirecek, hak bir peygamber ile vahyedilen yeni din üzere yaşamlarını temin ve tesis edecek yeni ibadet şekilleri ile dinin emrettiği bireysel ve toplumsal kurallara göre hayatlarını tanzim etmeleri, elbette farzların yerli yerinde toplumca benimsenmesi süreci ile doğrudan alakalı bir zaman ile mümkündür. Fertlerin sanat algıları, icraları ve eserleri, müntesibi oldukları yeni dinin imkân ve sınırlılıklarına göre uyum içinde olmaları da, yine süreci tam olarak kestirilemeyen bir zaman içerisinde, dinin emir ve yasaklarına göre şekillenir.

Sanat; yüzyılların birikimiyle, normları belirlenmiş, aynı duygu ve heyecanları taşıyan toplumlarda hayat bulur ve gelişmeye bu duygu ve heyecanlar üzerine devam eder. Bu yüzden İslam sanatının, İslam'ın başlangıcıyla başlayıp, Peygamber efendimizin vefatı ile tamamlandığını düşünmek yersiz olur. Peygamber Efendimizin hayatı boyunca yapmaya çalıştığı şey İslam'ın kâidelerini ve akîdelerini doğru bir şekilde anlatmaya ve uygulamaya çalışmak olmuştur. Bu yüzden: İslam dininin yayılması sırasında, Müslümanların kendi içlerindeki eski adetlerini ve inançlarını terk ederek, yeni dinin gereklerini yerine getirme gayretinden başka bir faaliyetin yapılmamış olması son derece doğaldır.¹²

Mekân ve zaman kavramı da kültürün oluşumunda büyük önem arz eder. Savaşların olduğu bir dönemde sanat anlayışından bahsetmek ne kadar alakasız ise; Mekke dönemi düşünüldüğünde, Müslümanların işkencelere maruz kaldığı, Hz. Peygamber'in Tâif'te taşlandığı, ilk çocuklarının ve Hz. Hatice'nin vefât ettiği, kendi akrabalarından bile eziyet gördüğü bir dönemde İslam Sanatını aramak abesle iştigal olacaktır. Mekke dönemi, İslâm'ı tebliğ dönemidir. O dini yaşayacak mensupların dini benimseyerek toplanmaya başladığı bir zamandır. Dini yaşayacak olan insandır. Dinin, gücünü hâkim bulunduğu coğrafyada hissettirebilmesi, müntesibinin sayısı ve niteliği ile doğrudan alakalıdır. Mensubu bulunmayan bir dinin yaşanamayacağı için Peygamber efendimiz Bedir savaşında "Allahım! Bu bir avuç Müslüman mücâhit helâk olursa, artık sana yeryüzünde ibadet edecek kimse kalmaz."¹³ ifadesinden bu durum anla-

¹² Mutluel, Osman, *S.Ahmet Arvasi'de İslam Estetik ve Sanatı*, Bilgeoğuz yayınevi, İstanbul 2012, s.11.

¹³ Ebu Cafer Muhammed Bin Cerir-üt Taberi, *Tarih-i Taberi*, Çev. M. Faruk Gürtunca, Sağlam Yayınları, İstanbul, 2007, sayı: 2, s. 269.

şılmaktadır.

İslâm Dininin ilk vahiyleri ile başlayan ve toplumu yeniden şekillendirecek olan süreç, Mekke halkının sosyo-kültürel yapısı sebebi ile bir hayli meşakkatli olmuştur. Yaşanılacak kültürün din zeminli kâideleri yerine oturmadan, vahiy dini olan İslam'ın özü benimsenmeden -yersiz ve zamansız- haricen yapılacak müdahaleler, kâideyi ve özü bozmak olacaktır. Hz. Peygamber (s.a.v)'in sahabe-lerinden hadisleri yazmalarını yasaklamasına da bu açıdan bakılmalıdır. Kur'ân-ı Kerîm'le hadisin karıştırılmaması gerekiyordu. Çünkü daha henüz Kur'ân-ı Kerîm tamamlanmamıştı.¹⁴

En önemlisi, Mekke dönemi daha ziyade dinin kâidelerinin tebliğ edildiği dönem olduğundan, İslam kültür normlarının oturmaya başladığı bir dönem olarak da görülemez. Zîrâ Mekki âyetlere bakıldığında bu durum hemen göze çarpar. Mekki âyetlerde, “Ey iman edenler!” yerine “Ey insanlar!” diye başlayan, şirk, puta tapma, sevap-günah ve ahiret hayatı gibi vurgular vardır. Kültür içinde aynı duygu ve düşünceyi yaşayacak insanlar dine davet edilmiştir. Mekke döneminde toplumun geneli Müslüman olmadığından, dinin yaşanması için bir özgürlük alanı da bulunmadığından, inanç temelinde bir kültür oluşması da mümkün olamamıştır.

2- Medine Döneminde Sanat Anlayışının Belirmesi ile İlgili Hadisler

Medine dönemi artık aynı duygu ve heyecanı yaşamaya başlayan insanların yurduudur. “Ey iman edenler!” diye başlayan, daha çok ibâdet ve muâmelât ile ilgili ayetler göze çarpmaktadır. İslam dini inkişâf etmeye başlamıştır. Sanat adına düşündüğümüzde şiirin ve ses sanatının neş'et ettiğini, inen ayetlerin içeriklerine bakıldığında “Biz dünya semâsını yıldızlarla süsledik.”¹⁵, “Ey Âdemoğulları! Mescidlere süslenerek gidin...”¹⁶, “Deki! Allah'ın kulları için yarattığı süs (ziynet) ve temiz rızıkları kim yasaklıyor?...”,¹⁷ “Şüphesiz seslerin en çirkinini, eşeğin anırışıdır.”¹⁸ gibi insana özgü güzel, süslenme, süs ve güzel-çirkin ses kavramlarının bulunduğunu görmek mümkündür.

Ayrıca Peygamber efendimizin güzel şiir okuyanları ve güzel sesle Kur'ân kıtaatında bulunan sahabeleri taltif ettiğini, meşru daire içerisinde mûsikî dinlediğini hadislerden bilmekteyiz. Süleyman Uludağ'ın, İslam Açısından Mûsikî ve Semâ adlı kitabında bu konuda yer verdiği bazı hadisler şöyledir.¹⁹:

“Hz. Aişe (r.a.) dan rivayet edilmiştir: Hz. Aişe bir defa (yanında büyüttüğü akraba) bir kadını Ensar'dan bir adamla evlendirmişti. (Düğünden dönen Hz.Aişe'ye Nebi (s.a.v.) sordu: Ya Aişe! Şüphesiz ki Ensar (kadınları musiki ve eğlenceyi severler.”²⁰

¹⁴ Mutluel, Osman, *S.Ahmet Arvasi'de İslam Estetik ve Sanatı*, s. 11.

¹⁵ Saffat 37/36.

¹⁶ A'raf 7/31.

¹⁷ A'raf 7/32.

¹⁸ Lokman 31/19.

¹⁹ Uludağ, Süleyman, *İslam Açısından Mûsikî ve Semâ*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1999, s.64-118.

²⁰ Buharî, Muhammed b. İsmail, *el-Camiu's-Sahih*, IV, 140.

“Muhammed b.Hatib el Cumahî'den rivayete göre, şöyle demiştir: Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Helal (nikah) ile haram (cinsi münasebet) arasındaki fark, (helal olanda) türkü söylenmesi ve def çalınmasıdır.”²¹

“Hz. Aişe (r.a.) dan rivayet edilmiştir: Şöyle demiştir: Bir kere Rasulullah (s.a.v.) yanıma gelmişti. Yanımda Büas (hadisesiyle ilgili olarak söylenmiş olan hamâsi şiirleri def çalarak) terennüm ederek çalan iki cariye bulunuyordu. Rasulullah (s.a.v.) yatağına yatıp yüzünü öbür tarafa çevirdi. Hz. Ebu bekir (r.a.) içeri girdi. “Bu ne hal, Rasulullah (s.a.v.) in huzurunda şeytanın mizmarı (yani şeytanın düdüğü ve sesi) ne gezer?” diye beni azarladı. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.) ona dönüp: “Bırak, onlara (Her milletin bir bayramı vardır, bu da bizim bayramımızdır) buyurdu. Babam başka şeyle meşgul olunca cariyelere işaret ettim, dışarı çıktılar.”²²

“Muavviz b. Afrâ'nın kızı er-Rübeyyi' (Halid b. Zevân'a) anlatıyor. Zifafa girdiğim gecenin sabahı Rasulullah (s.a.v.) yanıma geldi. Ve şimdi senin oturduğun gibi yatağıma oturdu. Bu sırada kızlar Bedir savaşında ölen babalarımız hakkında söylenen hamasî şiirleri def çalarak söylemeye başladılar. Bu arada kızcağızlardan birisi: “İçimizde yarın ne olacağını bilen bir Nebî vardır,” dedi. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.) ona: Bunu bırak da evvelce söylediğin gibi söyle.” buyurdu.”²³

“Hulefâ-i Râşidîn dönemine bakıldığında da şarkı söyleyen ve çalgı kullanan sahâbelerin olduğunu görmek mümkündür. “Vehb b. Keysân Abdullah b. Zübeyr'den nakletmiştir. O yaslanır bir halde otururken Bilal'in şarkı söylediğini (teğannâ) nakletmişti. Orada bulunan birisi “Şarkı mı söyledi?” diye sorunca Abdullah yerinden doğrularak “Muhacirlerden gurbet türküsü (nasb) dinlemediğim kim var ki?” karşılığını verdi.”²⁴

“Abdullah b. Zübeyr'in ud çalan cariyeleri vardı. İbn. Ömer (r.a) onun yanına geldi, yanı başında bir ud görünüyordu. ”Bu nedir ey Allah Resulünün arkadaşı?” dedi. O da udu kendisine verdi. İbn Ömer udu inceleyerek şöyle dedi: “Bu bir Şam terazisidir.” İbn Züheyr de “ Onunla akıllar tartılır.” dedi.”²⁵

Ayrıca Peygamber Efendimiz döneminde üç sanatkarın ²⁶ olduğu dile getirilmektedir.

Bu minvaldeki hadislerin pek çoğunu görmek mümkün iken, Peygamber

²¹ Tirmizî, Sünen-i Tirmizî, Çev. Abdullah Parlıyan, Konya Kitapçılık, Konya, 2004, I, s. 284.

²² Buhari, *el-Camiu's-Sahih*, II, 3.

²³ Buhari, *el-Camiu's-Sahih*, VI, 360.

²⁴ Beyhâkî, Ahmed b. Hüseyin, *Es-Sünenü'l-kübrâ*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 1992, X/225.

²⁵ Kettânî, Muhammed Abdülhayy, *Et-Terâtibü'l-Idâriyye*, Çev. Ahmet Özel, İz Yayıncılık, İstanbul, 1990, s.144

²⁶ Peygamber'in zamanında üç müzisyenin bulunduğu, onun önünde çaldıkları ve söyledikleri belirtilmektedir. Onlardan ilki Amr b. Ümeyye el-Sahridir ki, bu müzisyen Hz. Ali ile Hz. Fatma'nın dönümünde çalmıştı. İkincisi, Hamza b. Yetim olup, bu da müzisyenlerin başkanı, yine Hz. Ali ile Hz. Fatma'nın evlenmesinde Bilâl ile birlikte okumuştur. Üçüncüsü ise, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in savaşlarında Kûs (uzun davul) çalardı. Kendisi Hintli olup adı Baba Sündik'tir. (Bkz. Sami Muhammed Ali, Mecelle'lü's-Saakâfeü'l-Arabiyye, 1. yıl, sayı: 28, Haziran 1974.; s. 105; Evliya (Çelebi'den naklen Farmer, Arap Müsikisi Tarihi, s. 151.)

efendimizin mûsikî bilen cariyelerin yüksek değerde alınıp satılmasını ve uygunsuz ortamlarda mûsikînin yasaklanmasını dile getirdiği hadislerin de olduğu bilinmektedir. Bu hadislere bakarak aslında aklın görmesi gereken şey, mûsikî sanatının icrâ edileceği zaman, muhteviyat ve mekân kavramlarını çok iyi anlamak olacaktır. Yukarıda geçen hadislerin sahihliği konusunda genel kanaat olduğu bir gerçektir. Asıl mesele peygamber dönemi ve sonrasındaki dönemlerde sanatı bütünüyle yasaklayıcı bir anlayışın nereden kaynaklandığını ortaya çıkarmak ve hadisleri doğru yorumlamak olacaktır. Bu konuda İmam-Gazâlî'nin, Taberânî'de geçen bir hadise getirdiği yorumu burada zikretmek konuya açıklık getirecektir.

“Hz. Âişe'nin (r.a.) rivayetinde Resûli Ekrem (s.a.v): “Kayneyi (cariye) satmasını, parasını ve öğretmesini haram etmiştir.” buyurdu. Kayne, içki meclislerinde erkeklere şarkı söyleyen cariyedir. Zaten biz yabancı bir kadının fitne, kendilerinden korkulan fasıklara teğannî etmesinin haram olduğunu söylemiştik. Onlar da kayneden şer'an mahzurlu olanı kasdederler. Fakat bir cariye'nin kendi efendisine şarkı söylemesinin haram olacağı manası bu hadisten çıkarılamaz. Hatta Buhârî ve Müslim'de rivâyet edilen Hz. Âişe'nin evinde iki genç kızın şarkı söylemelerinin delaletiyle, fitne korkusu olmayan hallerde başkalarına da şarkı söylemenin haram olduğu manası yine anlaşılabilir.²⁷

İmam- Gazâlî'nin cariye'nin alınıp satılması ve müzik icrâ etmesiyle ilgili hadîse getirmiş olduğu yorum, aklın görmesi gerekenin bu olduğu düşüncesini doğrular niteliktedir. Çünkü bu hadiste bahsedilen cariye: Cahiliyye döneminde "kayne" ve "muğanniye" denilen şarkıcılardandır. Bunlar genellikle fuhuş yapılan, alkol alınan ve kumar oynanan mekânlarda şarkı söyleyen kişilerdir.²⁸ Ancak; mûsikîyi yasaklayan bazı İmamların - fitratı göze almaksızın - ayet ve hadislere dayanarak hüküm koyduğunu belirtmek gerekir. Peygamber Efendimiz'in hadislerine genel itibari ile bakıldığında insan fitratına önem verdiğini görmekteyiz. Aksine âyet ve hadislere dayandırmadan kendi fitratlarına dayanarak ya da sadece ayet ve hadise dayanıp fitrat gözetilmeyen akla ve mantığa uymayacak bazı fetvâları da görmek mümkündür. Bu hususta “Hadislerle Hanefî Fıkhi” isimli eserde “Çalgı Aletleriyle Şarkı Söyleme” bölümünde: “Çalgı aletlerinden birini kullanana gelince: “Bu durumda bakılır, eğer kamış, def ve benzerleri gibi çirkin görülmeylemlerden ise bunda beis yoktur ve kullanın da adâlet sâkit olmaz. Yok eğer ud ve benzerleri gibi çirkin görülenlerden ise, adâleti sakıt olur. Çünkü bunlar hiçbir yönden helâl değildir.”²⁹ hükmü geçmektedir. Bu hüküm, yukarıda bahsi geçen: “Helal (nikah) ile haram (cinsi münasebet) arasındaki fark, (helâl olanda) türkü söylenmesi ve def çalınmasıdır.” hadisi ile -mûsikînin genelinden bakıldığında- ters düşmektedir. Sazları görünüşleri-

²⁷ İmam-ı Gazali, *İhya-i Ulûmi'id-din*. Çev. Ahmed Serdaroğlu, Bedir Yayınları, İstanbul, 1973, II, 705-706.

²⁸ Adam, Hüdaverdi, “İslam'da Müzik Meselesine Toplumsal Bir Bakış”, *Köprü Dergisi*, Yeni Asya Eğitim, Kültür ve Araştırma Vakfı, Risâle-i Nur Enstitüsü Yayını.Sayı, İstanbul,2002, sayı: 79, s. 48.

²⁹ Eşref Ali-Zafer Ahmet el-Osman, Tehanevî. *Hadislerle Hanefî Fıkhi*. Çev. İbrahim Tüfekçi, Misvak Neşriyat, İstanbul, 2014, XVI, 128.

ne göre –ki bu da objektif bir yaklaşım değildir- dayanağı olmayan bir tasnifle; güzel ya da çirkin diye sınıflandırmak da, konu hakkında hüküm verenin aslında mûsikînin de bir parçası olduğu, sanat gibi güzele dair olgulardan ne denli uzak olduğunun da açık delilidir. Bu bakış açısıyla ortaya konan görüşler dinin tebliğine veya gereğince yaşanmasına katkıda bulunmak bir tarafa, inanların kafasında cevapsız soru işaretlerine, inanabilecek durumda olanların da dine bakışında olumsuzluklara sebep olabilmektedir. Ayrıca Hassan b. Sâbit adlı sahâbenin Şirin adlı cariyesinin Peygamber Efendimiz'in huzurunda ud çaldığı ifade edilmektedir.³⁰

Neticede Ulema, görüşlerini dayandırmak için nakli delil aramış, mûsikîyi kötüleyen ve yasaklayan bir ayet ve/veya sahih bir hadis bulamayınca uydurma hadislerden medet ummuş, bulamazsa da kendileri uydurmuştur. Hiçbir sahih hadis kitabında yer almayan, birçok fıkıh kitabında tekrarlanan şöyle mevzu bir hadis vardır: Mûsikî dinlemek gûnahtır, mûsikî dinlemek üzere bir araya gelmek fasıklıktır; mûsikîden zevk almak küfürdür.³¹

2- Hz. Peygamber'den Sonra Gelişen Olaylar ve Gelişim Aşamasındaki İslami Kültüre Etkileri

a- Kur'ân ve Mûsikî

Kur'ân-ı Kerîm'deki "O'nun kanıtlarından biri de, gökleri ve yeri yaratması, dillerinizin ve renklerinizin farklı olmasıdır. Kuşkusuz bunda bilenler için ibretler vardır."³² ayetini çok iyi kavramak gerekmektedir. Bu ayet Diyanet İşlerinin yayınlamış olduğu tefsirde "...İnsanların biyolojik ve kültürel farklılığına sahip olmaları üzerinde dikkatle düşünülüp bundan sonuçlar çıkarmaktır. Farklı dillere sahip olma, değişik etnik gruplara mensup toplulukların farklı dilleri konuşması, aynı dili konuşanlar arasında, lehçe, şive ve ağız farklılıklarının bulunması şeklinde açıklanabileceği gibi, her bir ferдин ses konuşma ve ifade özelliklerindeki farklılıklar biçiminde de anlaşılabilir."³³ diye tefsir edilmiştir. Kaldı ki toplumlar birbirleriyle sadece dil (lisan) ile iletişim kurmazlar. Hatta, bugün farklı geleneklere sahip toplumların kaynaşmasında kültür en etkili yoldur denilebilir. Hatta kültürel etkileşimde bazen dil hiç kullanılsa da toplumlar kolaylıkla kaynaşabilmektedir. Mûsikî, kültürel manada paydası en geniş olan ve dilleri, renkleri, yaşayışları farklı olan insanlar ve toplumlarca en hızlı refleks gösterilen sanat alanıdır.

Arapların tarihine bakıldığında -özellikle Hicaz bölgesinde- fetihler zamanına kadar çok da fazla diğer kültürler ile iletişim halinde olunmadığı görülür. Medine döneminden itibaren İslâm toprakları genişledikçe ve farklı kültürdeki toplumlar İslâm'a girdikçe kültürel zenginliklerle birlikte farklı sorunlar da baş göstermeye başlamıştır. İslam ümmeti, ses yapıları, renkleri, kültür normları,

³⁰ Mufaddal, *Kitabu'l-melahî*, s.8.

³¹ Uludağ, Süleyman, "Din-Mûsikî İlişkisi Üzerine". *Köprü Dergisi*, Yeni Asya Eğitim, Kültür ve Araştırma Vakfı, Risâle-i Nur Enstitüsü Yayını, İstanbul, 2002, sayı: 79, s.13.

³² Rum 30/22.

³³ Karaman vd. "Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir", DİB Yayınları, Ankara, 2008, IV, 304.

dini inançları birbirinden çok farklı olan Türkler, Hindûlar, Fârisîler ve Bizanslılar ile ilk defa bu fetihler ile karşılaşmışlardır.

Yukarıda anlatılan sebeplerden dolayı ilk dönem Bizans ve Fârisî Müslümanları, Kur'ân'ı kendi ses yapılarına göre okumaya başladılar. Bazı Arap kârifler de Kur'ân'ı, İslam'a yeni giren bu kültürdeki insanların melodi yapılarına göre kırâatte bulunmaya başladılar. Meselâ; el-Haytam el-Allaf: "Emme's-sekînetü fekânet..."³⁴ ayeti kerimesini malum bir şarkının melodisi ile okuyan ilk kimse idi. El-Haytam'dan başka Aban b. Tağlib, İbn A'yun ve diğer bazı kişiler, Kur'ân-ı Kerîm'in kıraatını şarkı melodileri ile karıştırmışlardır. Bunlar arasında bilhassa Muhammed b. Sa'd et-Tirmizî şarkıların melodilerini, olduğu gibi Kur'ân-ı Kerîm'in kıraatına tatbik etmiştir.³⁵ Kur'ân kırâatının şarkı okur gibi yapılması örneklerinin çokluğu yüzünden Ortaya çıkan problem musikiye mal edilmiş ve bazı âlimlerce haram veya günah olarak nitelendirilmiştir. Arap kültürü hâricinde melodilere karşı olan âlimlerin sıklıkla ortaya sürdüğü hadislerin içinde en fazla örnek olarak verilen Kur'ân'ın Arap lahni ile okunması hadisidir: "Huzeyfe b. Yemân'dan nakledileliğine göre Rasulüllah (sav) şöyle buyurmuştur: "Kur'ân'ı Arap elhânıyla (ezgileriyle) ve sesleriyle okuyunuz. Fisk ehlinin ve ehl-i kitabın lahinlerinden sakınınız. Benden sonra öyle bir grup gelecektir ki onlar, Kur'ân'ı şarkı nağmeleri, ruhban ve ölü üzerine ağlayanların terci'leri gibi okurlar. Onların bu okudukları (Kur'ân), boğazlarından aşağıya geçemez. Onların ve onlara imrenenlerin kalpleri fitneye tutulmuştur". Ebu Ubeyd Kasım b. Sellam(224/838)'dan, Taberânî\ (360/970) ve Beyhâki' (485/1092)'nin naklettiği ve oldukça yaygın olan bu rivayet, birçok bilgin tarafından sahih görülmemiştir. İbnü'l-Cevzi (597/1201) bu haberin sahih olmadığını söylemiştir. Zehbî (748/1347) de bu haber için "münker" demiştir."³⁶

Bu konuda başka bazı mezhep âlimleri de mûsikî makamlarıyla Kur'ân okunmasını câiz görmemektedirler. Kur'ân kırâatında mûsikî nağmelerini câiz görmeyen âlimlerin yanında, cevazına kânî olan âlimler de olmuştur. "Şevkânî, mûsikînin cevâzına kânî olanların isimlerini İbn en-Nahvî'nin, el-Umd adlı eserine istinaden şöyle sıralar:

1- Ashaptan: Hz.Ömer, Hz.Osman, Abdurrahman, Ebû Ubeyde, Sa'd b. Vakkas, Ebû Mesûd, el-Ansârî, Hz.Bilal, Üsâme, Erkam, Hamza, İbn Ömer, Hz.Âişe ve daha başkaları...

2- Tâbiînden: Saîd b. Müseyyeb, Kadı Şüreyh, Sâlim b. Ömer, Hârîse b. Zeyd, Saîd b. Cübeyr, Şa'bî, Zührî, Atâ b. Rebah, Ömer b. Abdilaziz ve daha başkaları...

3- Tebe-i Tâbiînden: Sayılamayacak kadar pek çok kimse bu görüştedir."³⁷

Kur'an Arapça olduğuna göre, onu Araplar gibi okumanın gerektiğini söy-

³⁴ Kehf 18/79.

³⁵ Uludağ, Süleyman, *İslam Açısından Mûsikî ve Semâ*; s. 211-212.

³⁶ Çetin, Abdurrahman, "Kur'an Kırâatında Mûsikînin Yeri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bursa, 1998, sayı:7, VII, s.125.

³⁷ Uludağ, Süleyman, *İslam Açısından Mûsikî ve Semâ*; s. 198.

lemek mâkul olmakla birlikte, her toplumun tabiatı gereği belli bir şivesi, okuyuş tarzı olabileceğini de kabul etmek gerekir. Bizce Kur'an okumada esas olarak, "Tecvîd" gözetilmelidir. Bugün biliyoruz ki, Arap okuyuculardan bazıları kırâat ve tecvîd kitaplarına giren kâidelere uymamaktadır. Halkın anladığı olumsuz mânâda teğannî yapmaları yanında, Türkçe'deki bir nevi noktalama işaretleri yerini tutan vakf ve ibtidâya riâyet etmemeleri, bazı ince harfleri kalın okumaları, yine bazı harfleri kitaplarda gösterilen mahrecinden çıkarmamaları, medlerdeki ölçülere dikkat etmemeleri vs. başlıca hatalardır."³⁸

Her toplum kendi kültürel dinamiklerinden ve toplumun sanat dimağlarında var olandan mülhem mûsikîyi Kur'ân-ı Kerîm kıraatinde kullanmışlardır. Kıraatin sınırlılıklar tam olarak belirlenemediğinden ya da İslâm dinin Kur'an Kıraatine dair kurumları henüz tam olarak tüm İslâm coğrafyasında tesis edilemediğinden ve/veya kârilere kıraat konusunda eğitici düzeyde katkıda bulunamadığından, bazı kâriilerin bilerek ya da bilmeyerek kıraatte başka âlimlerin sert tepkilerini çekecek aşırılıklarda buldukları çıkarımında bulunmak yerinde olacaktır.

b- Emevîler ve Abbâsiler Döneminde Mûsikî

Emeviler 90 yılı aşkın hilafetleri sırasında, Abdülmelik, Velid ve Hişam devirlerinde, fetihlerle elde edilen servetler, İslam âleminde, özellikle, Medine, Mekke ve Şam'da bolluk ve refah içinde bir hayata zemin hazırlamıştı.³⁹ Bu döneme bakıldığında fetihlerle sınırların genişlemesi ve farklı kültürlere ait insanların İslam'a girmesi, yüzyıllardır, belki de binlerce yıldır âit oldukları kültür - İslam'ın özüne uyan ve uymayanlar dâhil- öğelerini de beraberinde getirmişlerdir. Bu mesele ilk zamanlar bir sorun olarak görülmemiş, fakat sonrasında İslam'ın öğretilmesi ve uygulanması hususlarına yeni tartışmalar getirmiştir. Mesela: Kadim Arap mûsikîsi, İnan ve Bizans mûsikîsilerinin de tesiriyle yeni bir vecheye bürünmüştü. Bu dönemde, mûsikînin hâkim olduğu bazı muhitlerde, hayatı sadece mûsikî yönleriyle ve hatta biraz da terennüm eden şâirlerin çoğalmaya başladığı görülür."⁴⁰ Hatta Halîfe Abdülmelik b. Mervan (685-705m.) mûsikî ve edebiyata müsâade vermiştir. Devrin ünlü müzisyenlerinden İbn Miscah ve Budeyh el-Melih'i himâye etmiştir. Kardeşi Bişr b. Mervan da müziği himaye etmiştir.⁴¹ Bu meselede sadece din eksenli olarak sanat aleyhinde fetvâ verenlerin olduğu kadar, siyâsî yönden de fetvâ mekanizmasını kullananlar vardı. Nitekim: son Emevî halîfeleri devrinde mûsikî kültürü o derece gelişip yaygın bir hâle gelmişti ki, hasımları Abbâsî hanedanı taraftarları Emevîler için, "fâsik ve Allah'a karşı gelen günahkâr istismarcı aile" ifadesini kullanır ve bunu, Emevileri iktidardan düşürebilmek için aleyhte etkili bir propoganda aracı olarak kullanırlardı. Ama Abbasiler yönetimi ele alınca çoğu halifeler tarafından mûsikî uygulaması değışmedi. Bilakis daha da ötesi " Halife el-Emin zamanında

³⁸ Çetin, Abdurrahman, *Kur'an Kıraatında Mûsikînin Yeri*, sayı:7, VII, s.125.

³⁹ Düzenli, Pehlül, *İslam Kültür Tarihinde Mûsikî*, Kayihan Yayınları, İstanbul, 2014. S. 275

⁴⁰ Düzenli, Pehlül *İslam Kültür Tarihinde Mûsikî*, S. 275

⁴¹ Kılıç, Mustafa, "İslam Kültür Tarihinde Mûsikî: Başlangıcından Emevîlerin Sonuna Kadar", *AÜİF Dergisi*, 1989, XXXI, 438.

kadın-erkek saray mensuplarının sabah gün ışmasına kadar bütün gece eğlendiği bir müzik gecesi tertiplerdi,...”⁴² Bunların yanında bazı Abbasi halifeleri ise müzikîye karşı tavrı takınmışlardır. Bu karşı oluş sanatkârları hadım ettirecek, sürgüne gönderecek kadar ileri gitmiştir.⁴³

İlk zâhidlerin güler yüzlü, şen, şakrak, şakacı ve müsamahakâr olduklarından bahseden İbn Tahir, taassubun ve ham sofuluğun çıkışını şu şekilde anlatmaktadır: Eski zâhidlerden bazıları takvâ ve vera’ icâbî müsikî dinlemeyi terk etmişlerdi. Nitekim aynı sebepten dolayı lezzetli yemekler yemeyi, soğuk su içmeyi ve yumuşak elbise giymeyi de terk etmişlerdi. Bunları terk etmeleri günah olduklarından değildi. Hz. Peygamber bir kere keler (sürüngen hayvanlara verilen genel bir isim) yemekten imtina etmişti. Keleri yememesinin sebebi sorulunca “Haram olduğu için değil, yetiştiğim muhitte bulunmadığı için yemiyorum.” demişlerdi. O mecliste huzurunda keler yenmişti. Sonradan gelen din adamları, “Müslüman evlâ olan şeyleri terk eder” diye keleri yiyenleri ağır bir şekilde tenkit ettiler. Daha sonra gelenler için aslına vakıf olmadıkları için ve bir de zâhid ve sâlih bir kimse görüntüsünde halka yaklaşmak gayesiyle bir cehâlet eseri olarak kelerin yenmesini haram kıldılar. İbn Tahir’e göre müsikînin haram kılınması işte böyle olmuştur.”⁴⁴

Bu dönem için özellikle müsikî adına artı olarak kaydedebileceğimiz gelişmeler de olmuştur. El-Kindî, Fârâbî, İbn Sina gibi müsikî nazariyecileri Abbâsî döneminde yapmış oldukları çalışmalarla müsikîye bir hüviyet kazandırarak, İslam Sanatında müsikîye nazariyat bağlamında ilmi kaynakları kazandıran önemli ilim adamları olmuşlardır.

c- Tasavvuf ve Müsikî

Tasavvufta nefis terbiyesi amaçlanmaktadır. Nefis terbiyesi için dünyevi ve şehvî hallerden uzaklaşmak gereklidir. Bunun en güzel yolu da “zikır” etmektir. Zikrin içerisinde barındırdığı zühd, takva, ubudiyet gibi hisler, kısaca tanımı âheng olarak bahsedilen ritim ve müsikî ile kuvvetlendirilmeye çalışılır. Bu nedenle müsikî farklı zikir halleri olsa da hemen hemen bütün tarikatlarda önemli bir yer tutar.

Sanat hususunda bu kadar zıtlığın yaşandığı bir zamanda, sanat nevîlerine, özellikle müsikîye farklı nazarla bakan “Tasavvuf” anlayışı ortaya çıkmıştır. Çeşitli görüşlerce tasavvufun birçok tanımı vardır. Abdülkerîm el-Kuşeyrî’ye göre tasavvufun Arapça bir kökten geldiğini gösteren bir delile rastlanmadığını, câmid bir lakap olmasının daha uygun görülebileceğini söyler. Ona göre Hz. Peygamber’in sohbetinde bulunanlara sahâbe, sahâbenin sohbetinde bulunanlara tâbiîn, onların sohbetinde bulunanlara tebeu’t-tâbiîn gibi unvanlar verilmiştir. Daha sonra dinin hükümlerine büyük bir dikkatle riâyet edenlere “âbid” ve “zâhid”, zamanla ortaya çıkan bid’atlara karşı Ehl-i sünnet seçkinleri-

⁴² Hitti, Philip K., *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, Çev. Salih Tuğ, Boğaziçi Yayınevi, İstanbul, 1980, s. 427,632.

⁴³ Kılıç, Mustafa, *İslam Kültür Tarihinde Müsikî*, s. 448.

⁴⁴ Uludağ, Süleyman, *İslam Açısından Müsikî ve Semâ*, s. 211.

nin her an Allah'la birlikte olma ve gafletten sakınma gayretlerine II/VIII. yüzyıldan itibaren tasavvuf denilmiştir.⁴⁵

Tasavvufî hayat tarzını benimseyen sûfiler: Meclislerinde önemli bir yer tutan mûsikî ve raksa (semâ ve vecd) eğlence ve oyun nazarı ile bakılmaması için büyük bir hassasiyet göstermişlerdir. Tasavvufun ve semâ'nın serapâ ciddiyet olduğunu, eğlence ve oyunla en küçük bir ilgisinin bulunmadığını ısrarla belirtmişlerdir.⁴⁶ İlk sûfiler, semâ kavramına, işitilen şeyi (mesmû) ve bunun kalpte doğurduğu hali kapsayacak biçimde yer vermişlerdir. Zünnûn el-Mısrî'nin "Semâ Hak'tan gelen bir mânâdır (vârid) ve kalpleri Hakk'a doğru harekete geçirir. Semâı Hakk ile dinleyen hakikat mertebesine çıkar; nefsiyle dinleyen zıncıklık derecesine düşer"⁴⁷ sözü bu duruma işaret eder.

Yukarıda belirtilen sebeplerden dolayı: Tasavvufta "Mûsikî" deyimini yerine ısrarla "Semâ" kelimesini kullanmışlardır. Tasavvufta semâ demek mûsikî demek değildir, ondan daha çok şümüllü bir şeydir. Semâ demek kulak vasıtası ile işitilen bütün sesler demektir. Mûsiki sadece semânın özel bir bölümüdür. Hatta tasavvufta; sesle hiç ilgisi bulunmayan mânevî hakikatler, sırlar, hikmetler, ru'yetler, ve müşâhedeler de bir mûsikîdir (semâdır). Tasavvufta sessizlik te bir mûsikîdir.⁴⁸

Hücvîrî'ye göre semâ yapanlar genelde mânâyı dinleyenler ve sesi dinleyenler şeklinde iki grupta incelenebilir. Sûfilere göre semâda aslanan mânâyı dinlemek ve anlamaktır. Mâna kalbe ulaşınca kalbi harekete geçirir ve vecd hâsıl olur. Nefsine tâbi olan ise sesi dinleyip mânaya ulaşamaz, mânâyı olduğu gibi kabul etmeyip te'vile sapar. Nitekim Ebû Bekir eş-Şiblî semâı, "Zâhiri (ses) fitne, bâtını (mâna) ibrettir diye tarif etmektedir. Bâtına nazar edip her şeyi Hak olarak görenlere semâ helâldir, zira onlar her şeyi olduğu gibi görürler."⁴⁹

Sûfiler insanı nefsânî ve şehevî davranışlara yöneltmeyen, ruhun gıdası olan, güzel ses ve hoş nağmelerden oluşan mûsikinin dinlenmesinin mubah olduğunda ittifak etmiş, Hz. Peygamber ve ashabın bu türden mûsikiyi dinlemesini delil sayarak nağmelerin semâ'ında mânevî faydalar görmüşlerdir. Sûfilere göre: "Kur'ân'ın semâi diğerlerine göre daha üstündür. Mümin veya kâfire yönelik ilâhî kelâmın mucizelerinden biri onu dinlemekten insan tabiatının bıkmaması, kulak için hazlar, kalp için faydalar, ruh için mânevî azıklar barındırmasıdır."⁵⁰

Camilerde ve Tarikatlerde mûsikî, ubûdiyet bilinci ile zikre eşlik etmek ve/veya âbidânî cûşâ getirmek maksadıyla kullanılmıştır. Zikir esnasında icra edilen eserlere genel olarak ilâhî denilmekle birlikte, icra edildikleri tarikatlar ve ihtiva ettikleri konulara göre farklı isimlerle anılmışlardır. Haller ve diller farklı olsa da maksut birdir.

⁴⁵ Öngören, Reşat, "Tasavvuf", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 2011, XL, 119.

⁴⁶ Uludağ, Süleyman, *İslam Açısından Mûsikî ve Semâ*, s. 232.

⁴⁷ Ceyhan, Semih, "Semâ", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 2009, XXXVI, 455.

⁴⁸ Uludağ, Süleyman, *İslam Açısından Mûsikî ve Semâ*, s. 228-229.

⁴⁹ Ceyhan, Semih, *Semâ*, XXXVI, s.456.

⁵⁰ Ceyhan, Semih, *Semâ*, s.455

Tasavvuf anlayışını farklı algılayan mutasavvıfların içinde Mevlânâ Celâled-din-i Rûmî, mûsikîyi âşıkların gıdası olarak nitelemektedir. Sohbetlerinde ney, kudüm ve rebap gibi mûsikî aletlerinin kullanılmasında bir beis görmemiş, mûsikîyi Hakk'ka götüren bir araç olarak görmüştür. Mevlânâ'ya göre mûsikî Allah'ın lisanıdır. Yüce Allah Bezm-i Elest'de ruhlara mûsikî ile seslenmiştir.⁵¹

Yukarıda bahsettiğimiz semâin hükmü hakkında farklı hükümler vererek mûsikîyi câiz görmeyen sûfiler de olmuştur. Onlara göre aslanan semâ, Kur'ân'ın semâidir. İbnü'l-Arabî mûsikîye dayalı tabii semâi şer'î açıdan mubah sayar. Zira bu türün haramlığına dair Resûl-i Ekrem'den hiçbir haber ulaşmadığını söyler. Ancak mûsikîye ya da harekete dayalı bu tür semâi düşük bir mer-tebe olarak görür.⁵²

Küçük, Mûsikînin helal olup olmadığı konusundaki tartışmaları ve delilleri geniş bir şekilde tahlil eden Gazâlî'nin, "Sonuçta mûsikînin mübah olduğunu gösteren deliller güneş gibi açık ve ortadadır. Bu netice âşikâr bir surette ortaya çıktıktan sonra sonuç kimin görüşüne muhalif düşerse düşün bu önemli değildir." İnsanı içkiye teşvik eden, şehvi arzuları tahrik eden veya sözleri arasında İslâm inançlarına zıt ifadeler bulunan parçaların bu işe meyilli kişiler tarafından dinlenmesinin kesin haram olduğunu belirten Gazâlî, bunların haramlığının da müziğin kendisinden değil dinleyen veya söyleyenden kaynaklandığını belirtir. İyi bir şeyin kötü amaçla kullanımı ise onun kendisinin mutlak olarak haram kılınmasını gerektirmediğini aktarmaktadır.⁵³

SONUÇ

Mûsikî algısı ve/veya yeteneği insana doğuştan bahşedilmiştir. Ses güzelliği kârilere için bir tercih sebebi iken, mûsikînin gereğince idrak edilememesine bağlı olarak bilerek ya da bilmeyerek mûsikînin tümüne getirilen yasaklar, konudan uzak olan "ulemâ"nın kişisel görüşlerinden öteye gitmemiştir. Bu konuda hüküm verebilecek kişinin mûsikî konusunda da bilgi sahibi olması gerekliliğinden hareketle, yasak koyanların mûsikî ve bu sanatın insan ruhuna kattıkları konusunda -belki de dini kaygılar ve/veya çevrelerinden doğabilecek bir takım çekincelerden- herhangi bir fikre sahip olmadıkları çıkarımında bulunabilmekteyiz.

"Kur'ân-ı sesinizle süsleyiniz"⁵⁴ hadisinden yola çıktığımızda yasak koyanların, Kur'an sesle nasıl süslenir? Sorusuna izah edilecek mantıklı, tatminkâr bir cevap veremedikleri görülmektedir.

İnsanlar sadece fiziksel özellikleri ile birbirlerinden ayrılmazlar. Allah'ın yaratma gücünün sonsuzluğun bir işareti olarak her insan farklı melekeler ile donatılmışlardır. Ve insan bu melekelerini dünya hayatında çeşitli sebepler ve

⁵¹ Çevikoğlu, Timuçin, "Dinle Neyden", <https://www.40ikindi.com/muzik/oku.php?id=2334>

⁵² Konuk, Ahmet Avni, *Tedbirât-ı İlahiyye Tercüme ve Şerhi* (haz. Mustafa Tahralı), İstanbul 1992, s. 417-419.

⁵³ Küçük, Osman Nuri, "Tasavvuf Müziği ve İnsan", *Tüksev Yayınları Bilim Kültür Dizisi*, Ankara, 2004, s.2.

⁵⁴ İbn. Mâce, İkâme, s.176.

amaçlar için kullanır. Mûsikîyi, nitelikli düzeyde icra edebilme kabiliyeti toplumlarda pek az insanda görülürken, icra edilen mûsikînin güzelliğini insanların pek çoğu idrak edebilmektedir. İcrâ edebilmek de, algılayabilmek de tamamen fıtrîdir. Herhangî bir imam ya da müezzin -fıtratında olan bu duyguyu, doğal olarak kıraatine yansıtacaktır. Allah tarafından kendisine bahşedilen bu hissi, herhangî bir engelleyici süreçle bastırıp yok edemez. Ayet ve hadislerde karşılığı olmadığından, mantıklı izahı da bulunamayan yasaklarla kıraatlerden mûsikînin bertaraf edilmesi mümkün olamaz.

Kur'ân-ı Kerîm'de mûsikî hakkına yasaklayıcı açık bir ifâde bulunmadığı halde, Hz. Peygamber'in ve sahabilerinin mûsikîyi dinlediğini gösterir hadislerin de varlığına rağmen, birbirinden çok farklı hükümler verildiği görülmektedir. Peygamber Efendimizin bazı özel durumlar hariç mûsikî hakkında olumsuz bir hadisi yoktur. Ancak Hz Peygamberden sonraki, özellikle Emevî ve Abbasî dönemlerinde işret meclisleri örnek gösterilerek asıl suçlu mûsikî addedilmiştir. Bu dönemlerde bazı âlimlerde işret meclislerinin önünü, ancak mûsikîyi haram kılarak kesebilecekleri düşüncesinin oluştuğu, verilen örneklerden anlaşılmaktadır. Bu hükmü verenlerin, zühd hayatı yaşamaya çalışanların, takva anlayışlarını, katı düşüncelerle yaşamaya çalıştıkları çıkarımında bulunulabilir.

İslam'a yeni giren farklı kültürlere mensup kişilerin ses yapılarındaki değişikliğin ve mûsikî anlayışının Kur'ân-Kerîm'in kıraatını bozabileceği endişesinden dolayı çok katı kıraat kuralları getirilmiştir. Bu yüzden Kur'ân kıraatının, düz bir sesle, Hz. Peygamber dönemi gözetilmeksizin ve nağmesiz icra edilmesi hususunda fetvalar verildiği görülmektedir. Bu fetvalara, başka kültürlerdeki mûsikî besteleri ile Kur'ân kıraatını gerçekleştirenlerin icralarındaki mûsikîye dair bazı aşırılıkların sebep olduğu anlaşılmaktadır.

Elbette Kur'ân-ı Kerîm'in özüne hâlel getiren, Kur'an okumaktan ziyade mûsikî amaçlı yapılan kıraatler kontrol edilmelidir. Hiçbir kârî Allah'ın ayetlerini, kendi mûsikî becerisini göstermek için -haşa- güfte olarak kullanamaz, kullanmamalıdır. Dînî mûsikînin amacı, dinin rûkûnlerini yerine getirirken beşere daha fazla imânî hisler sağlamak, ubudiyet şuurunu, ilâhî aşka dair kalbî hazları pekiştirmek olmalıdır. Ayet ve hadisler ile hükümleri ortaya konan İslâm Dîni'nin, kaynağı olmayan yasaklar ile özünün yıpratılmamasına özen gösterilmelidir.

Abbâsîlerin, Emevî hânedânını ortadan kaldırmak için kullandığı siyasi materyaller içinde, Emevî dönemindeki işret meclislerini aleyhte etkili bir propaganda aracı olarak kullanarak, mûsikî hakkında katı fetvâlar verdikleri görülmektedir.

Mûsikîyi mutasavvıfların bakışıyla ele aldığımızda, farklı hükümlerin verildiğinin tespit edilmesine rağmen, en akılcı uygulamaların sûfiler tarafından yapıldığını görmekteyiz. Çok azı hariç, mutasavvıflar mûsikîyi zaman, mekân ve kişinin takva durumuna bağlı kalarak mübah saymışlardır. Hatta bu mutasavvıflar içinde Mevlânâ'nın mûsikîyi Allah (c.c)'a götüren bir araç olarak kullandığı görülmektedir. İmam-ı Gazâlî en akılcı bir yaklaşımla mûsikînin haramlığının ken-

disinden değil, dinleyen ve söyleyenden kaynaklandığını, iyi bir şeyin kötü amaçla kullanımı ise onun kendisinin mutlak olarak haram kılınmasını gerektirmediğini belirtmiştir.

İslâm dininin esas kaynaklarında her türlü hâdise, Allah'ın bize ayetlerle defalarca işaret ettiği ve öğrettiği üzere tarihi örnekler ve vesikalarla açıklanırken, Hz. Peygamber'den (s.a.v.) rivayetler içeren sahih kaynaklarda Kur'an'a mugayyir en ufak bir hadis bulunmazken, bir takım müelliflerin uydurma söylem ve kaynaklarla ortaya attıkları görüşleri, dine hizmet etmek bir tarafa, din temelinde yükselen İslam Kültürü, sanatı ve birikimi adına ziyadesiyle yıpratıcı olmaktadır.

Kaynaklar

- » Adam, Hüdaverdi, "İslam'da Müzik Meselesine Toplumsal Bir Bakış" *Köprü Dergisi*, Yeni Asya Eğitim, Kültür ve Araştırma Vakfı, Risâle-i Nur Enstitüsü Yayını, İstanbul,2002, sayı: 79, s. 44-51.
- » Beyhâkî, Ahmed b. Hüseyin *Es-Sünenü'l-kübrâ*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 1992, I-X.
- » Buharî, Muhammed b. İsmail, *el-Camiu's-Sahih*, Çev. Muhammed Özdemir, İstanbul, 1979, I-VIII.
- » Ceyhan, Semih, "Semâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2009.
- » Çetin, Abdurrahman "Kur'an Kırâatında Müsîkînin Yeri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bursa, 1998, sayı:7, s. 115-134.
- » Çevikoğlu, Timuçin, "Dinle Neyden", <https://www.40ikindi.com/muzik/oku.php?id=2334>, (Er. Tar. 09.10.20017).
- » Düzenli, Pehlül *İslam Kültür Tarihinde Müsîkî*, Kayihan Yayınları, İstanbul, 2014.
- » Eşref Ali-Zafer Ahmet el-Osman, Tehanevî. "Hadislerle Hanefî Fıkhi". Çev.İbrahim Tüfekçi, Misvak Neşriyat. İstanbul, 2014.
- » Gürsu, Orhan, Sanat Ve Psikoloji Etkileşimi: Geleneksel Türk- İslam Sanatları Merkezli Bir Okuma Denemesi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, yy, 2015, sayı:8, s. 1028-1039.
- » Hitti, Philip K., *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, Çev. Salih Tuğ, Boğaziçi Yayınevi, İstanbul, 1980.
- » İbn Mace, Ebu Abdullah Muhammed b.Yezid el-Kazvini, *Sünen-Dua*, Çev.Haydar Hatipoğlu, Kahraman Neşriyat, İstanbul, 2015.
- » İmam-ı Gazali, *İhya-i Ulûmü'id-din*. Çev. Ahmed Serdaroğlu, Bedir Yayınları, İstanbul, 1973.
- » Karaman vd. "*Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*", DİB Yayınları, Ankara, 2008.
- » Kettânî, Muhammed Abdülhayy, *Et-Terâtübü'l-Idâriyye*, Çev. Ahmet Özel, İz Yayıncılık, İstanbul, 1990.
- » Kılıç, Mustafa, "İslam Kültür Tarihinde Müsîkî: Başlangıcından Emevîlerin sonuna kadar", *AÜİF Dergisi*, 1989, sayı: 31, s. 309-438.
- » Konuk, Ahmet Avni, *Tedbirât-ı İlahiyye Tercüme ve Şerhi* (haz. Mustafa Tahrallı), İstanbul 1992.
- » Küçük, Osman Nuri, *Tasavvuf Müziği ve İnsan*, Tüksev Yayınları Bilim Kültür Dizisi, Ankara, 2004.
- » Mutluel, Osman, *S.Ahmet Arvasi'de İslam Estetik ve Sanatı*, Bilgeoğuz yayınevi, İstanbul 2012.
- » Ökten, Sadettin, "Toplum, Sanat ve Estetik", *El Sanatları Dergisi (İSMEK)*, İstanbul, 2007, sayı:3, s. 78.
- » Öngören, Reşat, "Tasavvuf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2011.
- » Ebu Cafer Muhammed Bin Cerir-üt Taberî, *Tarih-i Taberî*, Çev. M. Faruk Gürtunca, Sağlam Yayınları, İstanbul, 2007.
- » Tirmizî, *Sünen-i Tirmizî*, Çev. Abdullah Parlıyan, Konya Kitapçılık, Konya, 2004.
- » Tunalı, İsmail, *Estetik*, Remzi Kitabevi, 11. Baskı, İstanbul, 2008.
- » Uludağ, Süleyman, *İslam Açısından Müsîkî ve Semâ*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1999.
- » Uludağ, Süleyman, "Din-Müsîkî İlişkisi Üzerine". *Köprü Dergisi*, Yeni Asya Eğitim, Kültür ve Araştırma Vakfı, Risâle-i Nur Enstitüsü Yayını, İstanbul, 2002, sayı:79, s. 9-18.